

31. Копержинський Костянтин Олександрович // Вікіпедія – вільна енциклопедія <http://uk.wikipedia.org/wiki>
32. Особистий архів ученого // Рукописний відділ Російської національної бібліотеки, ф. 1006. – 777 справ.
33. Держархів Хмельницької області, ф.р.260, оп.1, спр.6, арк. 31.
34. Санкт-Петербурзьке відділення Архіву Російської академії наук, ф.242, оп.1, спр.2, арк. 3-4.

Some biographical aspects and the fullest list of published works and manuscripts of a significant Ukrainian historian of literature and theatre, scholar in literature, ethnologist and bibliographer, the chief of the library of the Historic-Philological department and docent of the department of Ukrainian literature of Kamyanets'-Podil'skyi institute of national education, Podillya's dweller Kost' Koperzhyns'kyi (1894-1953) are observed in the article.

Key words: historian of literature and theatre, scholar in literature, bibliography, Kost' Koperzhyns'kyi.

УДК 821.161.2-191(092)

*А.М. Годованець,
м.Кам'янець-Подільський*

МИКИТА ПАВЛОВИЧ ГОДОВАНЕЦЬ: ТЕРНИСТИЙ ШЛЯХ ЛЮДИНИ, МИТЦЯ (ЗА СПОГАДАМИ СИНА)

У статті син письменника-байкаря М.П. Годованця Анатолій Микитович розповідає про нелегкий життєвий і творчий шлях батька “крізь терни – до зірок”.

Ключові слова: Микита Павлович Годованець, байка, гуморески, збірка, твори, сюжет.

Кожен народ гордиться своїми синами, які наполегливою працею створюють мистецькі та літературні шедеври. Езоп (бл. 6 ст. до н.е.) – напівлегендарний давньогрецький поет-байкар складав байки-оповідання повчального, моралізаторського характеру. Численні сюжети його байок послужили основою творів багатьох поетів-байкарів. Скористався сюжетами Езопа і мій батько Микита Павлович Годованець, поклавши їх в основу книги “Ріка мудрості”

(1964). Рукопис “Ріки мудрості” надіслав до видавництва “Радянський-письменник”. Рецензентом, як мені відомо, був Леонід Первомайський. Він прийшов до висновку, що книжку видавати не варто, бо байки Езопа добре відомі російською мовою. І рукопис повернули. “Ріка мудрості” була видана значно пізніше. Наслідуючи Федра, батько відреагував:

Не заздрість нам страшна – глупота,
Обмеженість, короткий зір.
Їх суд – це суховій з-за плоту,
Він може засушить найкращий твір.
Нездатний вдуматись, пірнать у глибині,
Готов мерзить байки до лопу,
Що варте пам’яті – віддасть Езопу,
Чорнило і папір лишить мені...
Езоп їх вигадав і ввів у моду,
А їх вдруге народив
І духом рідним збагатив.
Підніс своєму народу,
Щоб він у праці, в боротьбі
За людське щастя, за свободу
Мав на озброєнні собі.

Якщо говорити про жанрову спрямованість літературної творчості Микити Годованця, то це, звичайно, байка. Але є і притча, приповідка, фрашка, гумореска, анекдот, жарт, загадка, казка, афоризм, вірш, дума. Ним було написано близько 1600 байок, з яких 500 – оригінальні. Серед його творів є байки, створені за сюжетами російських, білоруських, польських, французьких, іспанських, німецьких і грецьких авторів та за сучасним і стародавнім фольклором.

Перша післявоєнна збірка “Байки” побачила світ 1957 року у видавництві “Радянський письменник”. Редактор, сам письменник-байкар Анатолій Косматенко, проглядаючи рукопис, зауважив: “Байка “Бритва” не ваша, а належить Леонардо да Вінчі, з байками “Орел” та “Лев” краще утриматися, щоб не накоїти біди”.

Батько не раз згадував цей епізод. А в мене він викликав такі рядки:

Не троньте Льва, тем более Орла –
Такое указание редакция дала.
Пиши про Плуг, а лучше уж про Трактор,
И спи спокойно Автор и Редактор.

З приводу “Бритви” батько звернувся до знавця стародавніх мов Юрія Мушака (Львівський ун-т). Той переклав з італійської байку

Леонардо да Вінчі “Бритва”, а заодно ще три байки, і надіслав батькові. З’ясувалося, що в байках Леонардо да Вінчі та Микити Годованця спільна тільки назва. Це підняло настрої батька, спонукало до творчого пошуку, і вже через кілька днів надіслав він Юрію Мушаку своє літературне прочитання його перекладів гарною українською мовою, чим дуже здивував його. У відповідь Ю.Ф. Мушак переклав ще й інші байки Леонардо – всього 52, з яких батьком було опрацьовано 50. У такий спосіб батько знайомив українського читача з творами великого італійського художника, вченого, інженера, одного з найвидатніших представників епохи Відродження:

Патякає Язык,
Нема упину,
Аж котить слину,
Усіх картає, все ганьбить...
Попав між зуби
Хтозна-що робить?

(Думка про Язык)

Ще в одноденній газеті “Свято Поділля”, присвяченій відкриттю Кам’янець-Подільського державного українського університету 22 жовтня 1918 року, був надрукований вірш М.П. Годованця “Народу рідному – усе!”

Народу рідному – усе!
На жертovníк святого діла
Нехай з нас кожен принесе
Огонь душі і силу тіла.
Найкращим жертвуючи всім,
Народу рідному своєму
Важким-тяжким трудом своїм
Щасливу доленьку скуємо...
Це було його життєве і творче кредо.

Микита Павлович Годованець вийшов з села, воно й було його першим учителем й вихователем. Про це писав:

Я син нужденного села.
Вишневий сад, обдерта стріха –
То мій притулок і утіха.
Природа вчителем була.
У злиднях, в темряві, в журбі
Провів роки свої дитячі,
А далі – серденько гаряче
Кував в стражданні, в боротьбі.
Шукав бажаних берегів –

Знайшов розчарувань багато;
Шукав настирливо, завзято
Нових думок, нових шляхів.

(1919)

Літературний та життєвий шлях Микити Годованця досить відомий, але зараз посилюється інтерес до його поезій 1919-1920 років (про це детально повідали читачеві В.С. Прокопчук та Ю.В. Телячий у вступних статтях до збірки “Микита Годованець. Поезії 1917-1920 рр.”, Хмельницький: Мельник А.А., 2008. – 78 с.) та життєвих обставин періоду 1937-1954 років. Тому обмежуся тільки деякими епізодами з його життя.

У виправно-трудовому таборі на Колимі батько перебував у 1937-1942 роках. З 1942 по 1945 рік, у період Великої Вітчизняної війни, працював у Центральній авторемонтній майстерні селища Спорний. Звідти, розшукуючи маму, звернувся до Кам'янець-Подільського паспортного столу і отримав відповідь: “Ваша жена Годованец Серафима Николаевна в городе не проживает”. Це була велика неправда.

Повернутися на “Велику землю” М.П. Годованець зміг тільки 1945 року. Товариш по заслання Хаджалія Варлаам Спиридонович порадив: “Езжай на мою благословенную родину – в Абхазию, где морской воздух и южное солнце поставят тебя на ноги после цинги, там встретишься с моими близкими, расскажешь обо мне”.

Батько скористався пропозицією. І ось – Грузія, Новий Афон, курорт “Ахалі Афоні”. Батько влаштувався на роботу в курортне управління. Життя помалу налагоджувалося. Однак неподалік від курорту почали будувати дачу Й. Сталіна. Начальник особистої охорони Й. Сталіна дізнався про судимість батька, і 1949 року він мусив звільнитися з роботи “за власним бажанням”.

І поїхав в Україну, у Мерефу на Харківщині, до племінниці Марії Яківни Хижкової. І хоч їй жилося теж не солодко – сім'я була розкуркулена, все ж прийняла дядька і чим могла, тим і допомогла в лиху годину. Батько влаштувався на роботу в Мереф'янську селекційну станцію. Все було добре, але директор дізнався про судимість батька і знову – заява “за власним бажанням”. І хоч у довідці про звільнення було написано, що “осужден на 5 лет без поражения прав”, “поражались” в правах не тільки він, але й дружина.

1950 року я демобілізувався з армії, приїхав до батька, там застав і матір. Порадилися і вирішили їхати до Кам'янца-Подільського. У хаті маминих батьків жило три сестри, але вони потіснилися і дали нам кімнату. І тут – знову удар долі: мене з мамою прописали в місті, а батькові наказали “в 24 часа покинуть город!”

Знайомі допомогли грошми на квиток, а колишній учитель-колега по Русько-Фільваровецькій школі подарував фотоапарат: “Оволодій, Микито, фотосправою, будеш мандрівним фотографом”. І це допомогло пережити нелегких чотири роки...

Приїхати до Кам'янця-Подільського батько зміг лише 1954 року після смерті Й. Сталіна. Два роки пропрацював у школах і перейшов на творчу роботу.

Холодно й голодно, але з'явилася можливість працювати цілодобово... Поступово налагоджувалися літературні стосунки, знайомства. Навколо батька почали гуртуватися молоді поети Євген Васильченко, Петро Красюк, Василь Василяшко. Його байки перекладали російською В. Корчагін, М. Скрипников, польською – Стефан Хмельницький.

З великою вдячністю згадую доцента М.А. Скорського, який допомагав батькові готувати до видання збірку “Байки”, що побачила світ 1957 року. Її вихід був для батька спасінням як у матеріальному, так і моральному відношеннях. Саме ця збірка відкрила другий період літературної творчості М.П. Годованця.

Творчість батька, особливо збірка оригінальних байок “Ріка мудрості” та “Байки зарубіжних байкарів...”, були темами шкільних творів, курсових та дипломних студентських робіт.

А 1972 року Юхим Йосипович Альперін, викладач Кам'янець-Подільського державного педінституту, захищав дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук в Інституті літератури ім. Т.Г. Шевченка АН УРСР. Тема дисертації – “Українська радянська байка і творчість Микити Годованця”. Наприкінці захисту Ю. Альперін порівняв М. Годованця з І. Криловим: “Годованець – це український Крилов!” Під час перерви доктор філологічних наук, професор С.А. Крижанівський взяв мене під руку, ми ходили по коридору, професор говорив, а я слухав: “Як так можна?! Невже Альперін не розуміє, що так говорити не слід?!”...

Здобувач отримав диплом аж через три роки.

Пригадую 1934 – 1936 роки. У той час батько працював в редакції київського журналу “Червоний хрест”, працював інтенсивно. Видав невеличку книжку: “Про роботу гуртка юних друзів УЧХ” під псевдонімом “Струм”, запропонував провести збір коштів на будівництво санітарного літака, що згодом здійснилося, переклав чудову казку Олексія Толстого “Золотий ключик или приключения Буратино”. На жаль, книжку не побачив, бо 29 січня 1937 року був заарештований. Коли батька виводили з квартири він сказав мамі: “Сімуню, я скоро повернуся”. Це “скоро” тривало 17 років... 1955 року батько знайшов книжку зі своїм перекладом у дитячій бібліотеці, але прізвище перекладача в ній було відсутнє...

Знайомлячись з літературним доробком батька, відчуваєш вплив на його творчість чудової поезії Тараса Григоровича Шевченка, сатиричних творів генія російської байки Івана Андрійовича Крилова. Спочатку було віршування:

В непритомності страшній
Брат іде з ножем на брата
Диким звірем, лютим катом
Палить, душить, ріже, б'є
кров червону лле.
– Браття! Люде!
Що се буде?
Що се є?!

(“Що се буде?” 1919)

Байкування почалося пізніше, бо вимагало філософської мудрості, глибокого знання людського життя. Ось деякі з цих байок.

– Бач, Півню, бач: Кабан вернувся з гулі,
Нажерся буряків, порив, грядки цибулі,
А це допався до цебра,
Ущерть там всякого добра.
Пес каже Півневі, що порпався в гною, –
Не б'юсь за корм, – за правду я стою.
Хіба за правду? – Півень каже, –
За правду чесний трупом ляже.
Щоб я тобою був і бачив цей випадок, –
Кабан би крижі потягнув з хазяйських грядок!
Рябко зітхнув і очі геть одвів: –
Не хочу мати ворогів!
Пес бачить зло і боком обмина:
– Мое собаче діло – сторона!
(Моє діло – сторона, 1960)
А ось старогрецький анекдот:
– Віват, Педанте! – стрівши друг кричав –
– У тебе син родивсь?! Я чув, як він пищав!
– А що тут дивного? – Педант відповіда, –
Усі ми пищимо, коли прийде біда.

(Новонародженому віват)

1973 рік для батька був доленосним: 80-річчя від дня народження, півстоліття літературної діяльності, орден “Знак Пошани”, вихід збірки “Байки зарубіжних байкарів у переспівах та переказах Микити Годованця” (1973).

Наступного року його не стало. Похований на Русько-Фільваровецькому кладовищі.

На будинку, де останні 15 років жив і творив письменник-байкар, встановлена меморіальна дошка, вулиця Садова перейменована на вулицю М. Годованця, видана книжка “Байки” (1983), у середній школі №16 була обладнана кімната-музей М. Годованця. Під час відкриття цього музею до експонатів, я додав годинник, який стояв на письмовому столі батька, і сказав: “Хай цей годинник буде символічно відраховувати час існування цього музею”... Гірка символіка. Сталося так, що годинник зупинився, а музей перестав існувати.

Батько помер. Я зайнявся систематизацією його творів, склав каталог байок, інших творів, а також публікацій про нього.

Вірші і байки батька відображують високі моральні якості патріота-українця, який там, у неволі на Козлими, дав своїй Батьківщині клятву вірності:

Україна моя! Незабутня моя!

День і ніч за тобою душа кровоточить. Не для мене тепер твоє сонце сія,

Таке рідне, мов любі ясні очі.

Україно моя! Я тебе так люблю!

Свого сина згадай, що з хвороби десь гасне,

І з вітрами пришли кращу квітку свою,

Посади на могилі моїй передчасній.

З неї впаде роса просто в серце мені – Наче сльози кохання гарячі, чарівні! Легко стане мені в осоружній труні, –

Я подумаю: сплю на своїй Україні.

(Україна моя. Козима, 1943)

Літературний доробок батька увійшов в золоту скарбницю української і світової літератури. Ще за життя батька були засновані міська та обласна премії ім. М. Годованця. Лауреатами стали Р. Болюх, А. Гарматюк, Є. Дудар, М. Красуцький, А. Нечитайло, І. Сварник, І. Сочивець, М. Федунець.

Дуже приємно, що в Кам'янець-Подільському історичному музеї-заповіднику обладнали меморіальну кімнату М. П. Годованця, а в Хмельницькому літературному музеї сконцентрувалися цінні матеріали про життя і творчу працю батька.

В статтю сина писателя Н. П. Годованця Анатолій Никитич розповідає о нелегком жизненном и творческом пути отца.

Ключевые слова: Никита Павлович Годованец, басня, юморески, сборник, сочинения, сюжет.